

miotowe. A wydaje się przecież, że właśnie taki program stanowi, mimo „neonacjonalizmu” grupy bezpośrednio sprawującej władzę, cechę specyficzną Republiki Federalnej, cechę wyróżniającą NRF, jako nową historycznie formę polityczną imperializmu niemieckiego, nową formę realizacji jego zamierzeń.

Ryszard Drecki

E. P. NEUMANN, E. NOELLE: *Umfragen über Adenauer. Ein Porträt in Zahlen*. Verlag für Demoskopie, Köln 1961, 158 ss.

Autorzy książkę tę dedykowali byłemu kanclerzowi z okazji 85-lecia jego urodzin. Ta okoliczność z góry określiła charakter dzieła, które nie jest jednak zwyčajnym panegirkiem. Zasluguje zaś na uwagę przede wszystkim z racji oryginalnej metody opracowania i niecodziennej szaty graficznej. Podstawą książki było około 2000 ankietowych pytań rozsyłanych w NRF każdego miesiąca od 1949 r. Wysłano je dotąd około 150 razy. Lista obejmowała 108 pytań, przy czym niektóre z nich w ankietach się powtarzały. Kierowano je do różnych kręgów społeczeństwa: młodzieży, kobiet, ludzi o różnym wieku i stopniu wykształcenia. Autorzy są przekonani, że ich książka „stworzy szkołę”, dumni są, że dotychczas „nikt w Europie ani w Stanach Zjednoczonych nie dysponuje taką dokumentacją dotyczącą jednej postaci ze świata politycznego”. Mamy więc do czynienia z pierwszą próbą tego rodzaju. *Umfragen...*, jak już wspomniano, charakteryzuje oryginalne opracowanie graficzne. Na każdej stronie znajdujemy u góry wyeksponowane pytanie, a u dołu kilka cyfr charakteryzujących odpowiedzi. Większą część strony pozostawiono wolną.

Na podstawie zebranego materiału autorzy stwierdzają, że kanclerz już przed wyborami w 1953 r. cieszył się zaufaniem większej części społeczeństwa NRF („większość wierzyła, że Adenauer dąży do szczęścia Niemiec”). Co prawda, tylko 10% ankietowanych było przekonanych o geniuszu kanclerza. Taka sama liczba uważała go za człowieka z gruntu dobrego (*gütlig*). W styczniu 1950 r. ogólne zaufanie do polityki kanclerza wyrażało 28% badanych. Później odsetek ten wzrósł do 57%, aby w związku z kryzysem zaufania spaść w 1960 r. (grudzień) do 45%. Warto zaznaczyć, że Wighton (*Adenauer, a critical biography*, 1964, ss. 298) datuje ten spadek popularności już na koniec 1959 r. Co prawda, autorzy omawianej tu pracy wspominają, iż w NRF już w 1956 r. natrafiano na wypowiedzi, że kanclerz jest za stary. W ciągu 1957 r. przekonanie to wyrażała większość członków SPD (dokładnie 57%). Natomiast tylko 14% członków Adenauerowskiej CDU podzielało ten pogląd.

Sondaże opinii publicznej potwierdzają, że Adenauer był przeciętnemu obywatelowi bardziej znany niż Hitler, czy Bismarck. O popularności Adenauera świadczyło też przekonanie 10% ankietowanych studentów, że był on w czasie hitleryzmu politycznym emigrantem (s. 8).

Pytanie, czy kanclerz równo traktuje przedstawicieli różnych klas, miało świadczyć o bezstronności i „ponadklasowości” Adenauera, „dobrego ojca narodu”. Wśród członków CDU było o tym przekonanych 88%, pośród członków SPD tylko 45%, członkowie FDP wypowiedzieli się w tej sprawie pozytywnie w 67% (s. 31).

Na pytanie, dotyczące zaufania do ogólnej linii politycznej kanclerza odpowiedziano następująco: w grudniu 1949 r. bezwzględne zaufanie wyrażało 31%, na

przełomie 1950/51 r. tylko 23%, w trzecim kwartale 1952 r. — 37%, pod koniec 1953 r. — 57%, w grudniu 1954 r. tylko 47%, ale w trzecim kwartale 1955 r. znowu 55%, w czwartym kwartale 1960 ponownie tylko 45% (s. 44).

Zarzuty wysuwane w stosunku do Adenauera, to początkowo zbyttnia „pewność siebie wobec Zachodu, a zwłaszcza wobec Stanów Zjednoczonych”. Figurował on na pierwszym miejscu wśród wymienionych zarzutów, a stawiany był przez 19% ankietowanych. Kilka lat później na pierwsze miejsce wśród wad kanclerza wysuwa się jego wiek. W r. 1959 44% ankietowanych wyrażało w tej sprawie zastrzeżenia.

Ciekawym jest fakt, że już w r. 1952 na pytanie: „kto winien stać na czele rządu NRF?”, tylko 24% wymieniło Adenauera, Heuss otrzymał 17% ankietowanych odpowiedzi, a Ollenhauer 10%. W 1957 r. za kanclerzem opowiedziała się większa liczba kobiet niż mężczyzn. Podobnie odpowiadano na pytanie — jakiej partii (CDU czy SPD) zwolennikiem jest dana osoba. Za Adenauerem wypowiedziało się 34% mężczyzn, 40% kobiet, za SPD 37% mężczyzn, 25% kobiet. Wyniki te potwierdzają ogólną prawidłowość, że kobiety głosują na partie mniej postępowe, konserwatywne.

Charakterystyczne jest, że w ankietach nie występuje pytanie, czy kanclerz przyczynił się do zjednoczenia Niemiec. Brak także pytań dotyczących remilitaryzacji i rozbudowy *Bundeswehry*. Byłyby to pytania krępujące, nie odpowiadające założeniom wydawców i organizatorów ankiet, którym chyba wyraźnie chodziło o zobrazowanie znacznej popularności Adenauera.

W związku z tym nasuwają się pewne uwagi o charakterze metodologicznym. Okazuje się, że rzekomo suche cyfry beznamytnie relacjonujące stan opinii publicznej, mogą kryć w pełni określone tendencje polityczne. Sam bowiem dobór pytań i siła sugestywna wynikająca ze sposobu, w jaki zostały sformułowane, może oddziaływać na charakter odpowiedzi.

Autorom można postawić zarzut, że mimo ambicji prezentowania nowej metody, nie omówili we wstępie nieco szerzej sposobu rozsyłania ankiet, kryteriów doboru adresatów itp. Nie wiemy także nic o terytorialnym rozmieszczeniu osób ankietowanych. Także informacje, jaki procent pytań pozostał bez odpowiedzi, byłyby konieczne dla zorientowania w reprezentatywności uzyskanych danych. W przeciwnym wypadku dane te są w znacznej mierze iluzoryczne i nie posiadają większej wagi niż wypowiedzi przypadkowo spotkanych na ulicy przechodniów.

Józef Dutkiewicz

RUDOLF URBAN: *Die sudetendeutschen Gebiete nach 1945*. Alfred Metzner Verlag Frankfurt a. Main — Berlin 1964, 440 ss.

Książka powyższa nawiązuje do cyklu wydawniczego zatytułowanego *Ostdeutschland unter fremder Verwaltung*, firmowanego przez rewizjonistyczną J. G. Herder-Forschungsrat, w którym wydano już cztery dzieła, a piąte pt. *Niederschlesien unter polnischer Verwaltung* aktualnie się przygotowuje. Nawiązanie do tego właśnie cyklu wyjaśnia nieaktualną już przynajmniej od 1945 r. nazwę *sudetendeutsche Gebiete* na określenie czechosłowackiego Pogranicza. Nic tu nie może wykrętny wywód, że autor rozumie pojęcie to w sensie etnograficznym, gdyż